

सूक्ष्मापासून विशालापर्यंत

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. ०५-०५-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

निर्जीव ग्रहावर सजिवाची निर्मिती हेच आपल्या वसुंधरेचं सौंदर्य आहे. अध्यात्म-विज्ञानाप्रमाणे ज्याला जीव आहे त्याला मन आहे. सजिवांच्या शरीरातील पेशींना त्यांचा स्वतःचा असा भाव असतो. अमिबा हा जिवंत जिवाणू आहे. पोषक असं अन्न खात राहणं हा एकच भाव त्याला असतो. निसर्गनियमानुसार अमिबा वाढत जातो आणि त्याचं विघटन होत जातं. विघटित झालेल्या अमिबांनाही खाण्याचा भाव असतोच. भाव आणि भावना हे मनाचेच गुणधर्म आहेत. अगदी बॅक्टेरिया सुद्धा जिवंत असतात. मानवाला उपकारक अशा बॅक्टेरियांचा आता आपण विचार करू. शेतात एखादं तृणधान्याचं पीक काढलं की, त्यानंतर द्विदल धान्याचं पीक काढण्याची पद्धत आहे. कारण द्विदल धान्याच्या मुळाशी नायट्रोजन फिक्सिंग बॅक्टेरिया जमा होतात. हे बॅक्टेरिया द्विदल धान्याच्या रोपापासून स्वतःला पोषक असं हरितद्रव्य घेतात आणि नायट्रोजन (नत्र) सोडतात. आधीच्या पिकामुळे कमी झालेला जमिनीचा कस या नत्रामुळे पुन्हा भरून निघतो. प्रत्येक जीव आणि जिवाणूंना जिवंत राहण्यासाठी पोषक द्रव्य हवं असतं. हवसं वाटणं हा मनाचा भाव आहे. आणि ते मिळवण्याची अभिलाषाही मनालाच असते. गेल्या शतकात भारतीय वैज्ञानिक जगदीशचंद्र बोस यांनी वनस्पतीत जीव असतो आणि वनस्पतींना मनही असतं हे जगापुढे सिद्ध केलं. वनस्पतींवर हजारो प्रयोग करून जगातील बहुतांश सर्व वनस्पतीशास्त्रज्ञांनी ते मान्य केलं. अतिसूक्ष्म जिवाणूंपासून विशाल अशा वृक्षापर्यंत सर्व जीवितांना 'मन' असलं, त्यांच्याकडून कृती घडत असल्या किंवा प्रतिसाद मिळत असला तरी त्यांना 'मेंदू' असल्याचं, माझ्या तरी निदर्शनास आलेलं नाही. अगदी मानवाचंच उदाहरण घ्या ना. सूक्ष्मदर्शकातून पाहिलं तर शुक्राणू स्वैरपणे इकडे तिकडे फिरताना, पळताना दिसतात. खरं तर, हे त्यांच्या जिवंतपणाचं लक्षण आहे. त्यांना मन नसतं तर एखाद्या निर्जीव वस्तुप्रमाणे ते पडून राहिले असते. त्यांचा एकमेव भाव म्हणजे स्त्रीबीजाशी मीलन करणं. मात्र हजारोंपैकी एखादाच भाग्यवान ठरतो. मानवी देहात कल्पनातीत पेशी असतात. त्या पेशींमध्ये जीन्स असतात. त्या जीन्सच्या माध्यमातून ज्याप्रमाणे आनुवंशिक रोग येतात, त्याचप्रमाणे आनुवंशिक स्वभावही येतात. याचाच अर्थ जीन्सना भाव असतो. शरीरात अनेक रासायनिक प्रक्रिया घडत असल्या तरी शरीराच्या जिवंतपणात भावयुक्त पेशींचा फार मोठा सहभाग आहे. या संदर्भात, विविध वैद्यकीय तज्ज्ञांशी झालेल्या माझ्या मुलाखती या सदरात आपण थोडक्यात पाहू.